



MESTERSZEDÉS ÉS CINK- MARATÁS

Mind többre szaporodik ama szaktársaink száma, kik az iskolában szerzett rajztudásukat valamely tanfolyamon kibővitve, meglehetősen készultsége rajzolás dolgában. Olyan is akad köztünk, aki ha ebbeli tehetségét nem rejtené a véka alá, mint önállóan alkotni tudó ember: különben is megkereshetné véle a kenyerét. De így, a mostani viszonyok közt rendesen félreismert genie marad, s kénytelen azzal beérni, hogy melléje rendelt gyöngébb társai számára hébe-korban egy-egy a nyomdai díszítményekből összeállítható vázlatot vet lehúzó-papírosra. Az ilyen munka természetesen csak a legritkább esetben elégíti ki ambiciózus szaktársunkat, s nem csuda, ha idővel aztán csak a megélhetéstől rákényszerített szükséges rossznak tekinti a mesterségét.

E szavak igazságáról bizonyosan meg vannak győződve mindama mesterszedő szaktársaink, kiknek hivatásuk gyakorlása közben elég alkalmuk volt embereket meg viszonyokat megismerni.

A műipari rajziskolákon és a grafikai egyesületek rajzkurzusain nagyban fejlesztődik az egyes ember izlése és forma-érzéke. Az ily intézményeket látogatott szaktársaink közül akárhányan lettek már jó mesterszedőkké, de a rendelkezésükre álló — sajnos, nagyon szűk korlátú — betüöntői anyag földolgozásán túl nem juthattak, bár a képességük meglelt volna hozzá. Tudtak könnyed és nemes formákat rajzolni, jól másolni, sőt olykor talán akadémiaílag képzett művésznek is becsületére való önálló eredeti dolgot is teremteni, de rajzolókéességük mégis terméketlen, gyümölcsöt nem hozó maradt.

Annak az okát, hogy sok szaktársunk a maga kitartó szorgalommal és nagy fáradtsággal megszerzett rajztudását a gyakorlati életben nem tudja értékesíteni: a rajz nyomhatóvá tételének nehézségében találjuk meg. A szabadon tervezett rajzról való klisé-készítés a mostani viszonyok mellett még annyira körülményes, időtrabló meg drága, hogy különösen cinkográfiai műhely nélkül való városokban sürgős esetekben jóformán számításba sem jöhet. Mit tehet tehát egyebet a nyomdász, mint hogy egyesegyedül a betűk és keretdarabkák összeszedésére szorítkozik, néha-néha egy-egy vignettát vagy alapnyomatot is alkalmazva. Így aztán hűsleges vásárlója marad a betüöntőknek, de nem is emancipálhatja magát a női kalapok módjára időről-időre divatját múló merev betüöntői anyag alól.

Lelkes emberek ugyan szakkurzusok létesítésével igyekeznek e bajon segíteni, s e szakkurzusoknak tényleg igen nagy volna a jelentőségük, ha tudniillik egész munkát végeznének. De legtöbbször bizony úgy áll a dolog, hogy nagy alapossággal kezdve az oktatást, a tanítási anyag annyira fontos közepe-táját behunyt szemmel átugorják, s végül aztán megint dicséretes alaposságot fejtenek ki. Megtanítják szaktársainkat példának okáért a rajzolás elveire és talán az alapnyomati lemezek vésésére is, aztán következik egy kis oktatás a vázlatkészítésben és szövegcsoportosításban, esetleg még a színezésben is: és a szakoktatás befejezett — de nem úgy a hallgató képzettsége.

A külföldi szakiskolák közül — a magasabb színvonalú bécsi grafikai főiskolát meg a lipcsei nyomdász-akadémiát nem számítva — talán a berlini I. ipariskola könyvnyomdászati szakosztályának van a legjobb szervezete. E szakosztályban a cinkográfát is tanítatják, még pedig egy ottani kiváló kemigráfiai intézet vezetőjével. A maratásban akkor már jókora gyakorlottsággal bírva, alkalmunk volt e kurzust néhány hónapig látogatni, s a tanítás egész rendjét később is alaposan megfigyelni. Bírálatot nem akarunk e kurzusról mondani; olvasóink némelyike talán úgyis látta a hallgatók e nembeli kísérleti munkáit a német szaklapokban. Annyi bizonyos, hogy a kurzus vezetősége tőle telhetőleg igyekszik azon, hogy a hallgatókat legalább némi előképzettséghez juttassa a cinkografálás dolgában, bár az okvetlenül szükséges gyakorlatról éppenséggel nem lehet a tanfolyamon szó. Ha a hallgatók némelyike e tekintetben mégis jól használható munkaerővé küzdött föl magát: csakis magánszorgalmának köszönhette.

Amint már említettük: sem a nyomdai üzemekben, sem pedig a tanfolyamokon nem igen foglalkoznak eddig a maratással, s helyette a mester-szedő rendszerint celluloid-, Mäser- vagy linoleumlapba, avagy ólomlemezbe vési a maga-tervezte rajzokat. Elismerjük, hogy e vésőeljárásoknak van valami praktikus értékük, ha egyszerű alapnyomati lemezről van szó, de egyszerűben végeszakad a használhatóságuknak, ha durva papirosra nagy példányszámot kell velük nyomtatnunk, vagy finomvonalas komplikált rajzot, finomabb részletekkel és különböző tónusfokokozatokkal telített színnyomásos lemezt, kisbetűs negatív lemezt, szemcsés vagy rovátkolt részletekben bővelkedő rajzot stb. kellene velük előállítanunk. Ilyenkor aztán nem marad más hátra, mint hogy a fametszőhöz vagy még inkább a sokoldalú cinkografushoz forduljunk. Mihelyt csak egy kicsinyt is kijebb kívánkozunk a negyedpetites rendszerünk korlátai közül a szabad művészet végtelensége felé: rögtön érezhetjük, mennyire függő viszonyban állunk a kemigrafussal.

Miért nem tanítják tehát a kemigráfiát külön szakkurzusokon és miért nem adják rá ennek megtanulására a fejüket a mi mesterszedő szaktársaink? Erre a fogas kérdésre rendszeren ez a logikus felelet: „A kemigráfia ma már oly magaslatra emelkedett, hogy elsőrangú műipar számba vehető, s maguknak a kemigrafusoknak is csekély százaléka tudja ezt a magaslatot elérni. A kemigráfia gyakorlásához különben is nagyszabású drága berendezkedés szükséges, és magát a kellő gyakorlatot sem lehetne közönséges szakkurzusokon elsajátítani.“

A sokszorosító ipar örvendetes fejlődöttiségére, meg a berendezkedés költséges voltára vonatkozó emez állításokat magunk is szívesen aláírjuk; a kemigráfia önálló iparág, s világért sem ajánlanók a könyvnyomtatónak, hogy autotípiák s hasonló lemezek csinálására adja magát; e tekintetben a kemigrafusokkal szemben lehetetlen a konkurrencia. De már a maga

szedését, dekoratív rajzait stb. jobban teszi a mesterszedő, ha inkább hajszálnyi hűséggel cinkbe maratja, mintsem hogy keserves munkával Mäser-vagy más lemezből silány vésetet készítsen róla. Van módja annak, hogy a kemigráfia gyakorlására szolgáló berendezést olcsón is előteremtjük; ami pedig a mesterfogások annyira való megtanulását illeti, amennyire a könyvnyomtatónak rájuk szüksége van: biztosíthatunk bárkit is felőle, hogy egy kis jóakarattal meg igyekezett mellett nem vesz az több időt igénybe, mint amennyire a lemezvésés megtanulása kerül. Magától értetődik, hogy most a kemigráfiának csak az alap-ismereteit értjük.

A maratás végtelen teret nyújt a rajzolni tudó meg a rajzolni nem tudó embernek egyaránt. Ha a maratási technikának immár urai vagyunk: a síkkal való elbánás szabadsága dolgában tökéletesen egyenrangúaknak érezhetjük magunkat a litografussal, s pusztán csak ügyességüinktől függ, hogy őt utánozhassuk, illetőleg némely tekintetben fölül is mulhassuk.

Mind szélesebb körben terjed az a meggyőződés, hogy a jövő mester-szedőjének egyszersmind bizonyos mértékben kemigrafusnak is kell lennie, s ha ezt a szép technikát eddig még csak oly gyéren használják ki mester-szedőink, ennek valószínűleg az az oka, hogy egészen a legújabb időkig nagyon bajos volt valóban jó és sokoldalúlag használható maratási berendezést olyan áron megszerezni, amely a földi javakkal nem valami böven megáldottra nézve ne lett volna túlságosan nagy. Ezenkívül pedig hiányzott a szaktanító is, aki a maratásból mindarra megtanította volna a mesterszedőt, amire ennek a hivatása gyakorlatában szüksége van. Mert bizony szomorú dolog, éppen a bőséges tapasztalatú és tudású nyomdászok eddig féltékenyen őrizték eme kincsüket, amely tulajdonképpen nem egyéb egyszerű technikai készülségnél, s tanulni vágyó szaktársaiknak világért sem juttattak volna belőle egy szemernyit is.

Hogy ne értsenek félre, meg kell itt jegyeznünk, hogy olyan kiváló tanítóknak és tankönyvekben, akik és amelyek a cinkográfiát, fotográfiát, a fotokémiát stb. alaposan tanítják: nincs hiány. Legalább Németországban nincs, ha nálunk ez az irodalom egy kissé szegényes is. Csakhogy az említett könyvek kizárólag a hivatásos kemigrafus számára valók, s a fotomechanikai eljárásoknak egész seregét tálalják föl. A maratással is foglalkozó nyomdásznak azonban semmi köze a fotográfiához, s nincs szüksége egyébre, mint egy a maratást tanító vezérfonalra, meg egy olyan marató-berendezésre, amelynek birtokában a sedő vagy gépmester képes arra, hogy a sedést dekoráló diszt cinkbe marassa. Attól a perctől fogva, hogy erre képes, önmagának is sokkalta nagyobb, sokkalta szabadabb működési tere van, meg a nyomdának is — praktikus és esztétikai szempontból egyaránt — nagyobb hasznára lehet.

E meggyőződéstől indítatva, egy amerikai ember, William F. Bakewell néhány esztendő előtt egy kis marató-felszerelést állított össze, s azt előbb a saját nyomdájában hosszabban kipróbálva, a nyomdász igényeit tökéletesen kielégítőnek találta. E kis berendezkedés mostanáig már szeltében elterjedt az Egyesült Államokban, még pedig minden reklámozás nélkül. Müller József, a Hornyánszky-nyomda mostani akcidentsfaktora, külföldön való tartózkodása idején Bakewell-lel egyetemben jelentékenyen megjavította és aztán szabadalmaztatta a folszerelést, úgy hogy az érdeklődőknek immár el is adhat belőle. Az egész folszerelésnek „Rapidograph“ a neve.

A Rapidograph részletes leírását adni egy kissé hosszadalmas volna; elégtalan, ha megjegyezzük, hogy az egész folszerelés körülbelül 95 cm. magas, 65 cm. széles és 50 cm. mély, zárható szekrényben van elrendezve,

s ennél fogva még a legkisebb vidéki nyomdában is bátran elfér; kondíció-változás idején pedig a mesterszedő csakúgy magával viheti, mint valami nagyobb utazó-koffert. Mindamellett kettős quart nagyságú, tehát 50×30 cm. nagy klisék is előállíthatók vele, ennél nagyobb nyomtató-lemezekre pedig aligha lehet a nyomdásznak szüksége.

A Rapidograph-fal való munka gyors és sokoldalú. Az összes benne lévő s jórészt újra konstruált készülékek nemcsak hogy praktikusak, hanem egyszersmind rendkívül tartósak is. Mindazok a készülékek és szükségleti tárgyak megvannak benne, amelyek a fotográfiai átvitel nélkül dolgozó cinkografusnak szükségesek. Közülök csak néhányat említünk meg: 1. a marató-kefe önműködő vezetésére berendezett és sav-álló betéttel ellátott marató-készülék; 2. olvasztó-rostély lemez-egyengetővel; 3. egy egyetlen kéznyomással meggyújtható s eloltható spirítusz-égő a gyors olvasztáshoz; 4. teljesen felszerelt másoló-keret; 5. javított lemezforgató készülék; továbbá bőr- és zselatinhengerek, különböző sziták, fejlesztő-edény, sav-, por- stb. tartók, fémfűrész, festékező-asztal és festékes kanál, pergő fúró, reszelő, karcoló- meg véső-tűk stb. Ezenkívül még egy Müller Józseftől irt s Bake-welltől meg a clevelandi Riedtől megbővített magyarázó könyv is hozzátartozik a Rapidograph felszereléséhez. A szerző a cinkografálásra alkalmas rajzoló-technikák magyarázásával kezdí, majd pedig a mesterszedői gyakorlaton át — folytonosan példalóztatva — rátér magára a cinkografálásra. Megtudjuk e könyvből, hogy minő egyszerű módon készíthetünk klisé-t a toll- és krétarajzokról, valamint az alapozott papirosra vetett rajzokról is. Egy óra alatt például már megtanulhatjuk a negatív képű klisének közönséges tusrajzról vagy szedéslevonatról való készítését, vagy megfordítva: a negatív rajzról stb.-ről pozitív klisének előállítását. Hajszálnyi pontosságú alap- meg színnyomó lemezeknek, különböző szemcsézetű siktöltelékeknek, dombornyomásos lemezeknek, mintázatoknak, előékpapiros nyomtatására való lemezeknek stb. készítését, valamint a könyvnyomdai kézi- vagy gyorsajtón való átnyomást egy-kettőre megtanulhatjuk Müller szaktársunk könyvéből. A könyv, melynek címe: „A rajzolás és maratás a könyvnyomdász és grafikai rajzoló részére“, ez idő szerint még csak német nyelven kapható. Kiadja Müller József, Budapest VI., Aradi-utca 14. Az e könyv keretében bemutatott maratási példákat Rapidograph-fal készítették egyes mesterszedő és nyomó szaktársaink. Valamennyi kezdő volt a cinkográfiában, mikor ez ábrákat maratta, s még nyitva van előttük a művészi fejlődés és gyakorlati tapasztalás végtelen birodalma.

Vannak a külföldön mesterszedő szaktársaink, akik eddig megjelent más könyvekből tanulták meg annyira-amennyire a cinkografálást, s pénz hiányában a legprimitívebb eszközzel dolgozva: hosszas vergődés mellett is alig-alig tudnak a közönséges véseteknél különb dolgot előállítani. Ezek a szaktársak gyakran bőséges alkalmat adnak főnökeiknek arra a szállóigévé lett mondásra: „A nyomdász csinálta klisé többre kerül nekem, mintha hivatásos cinkografussal csináltattam volna.“

A főnököknek különben sokszor igazuk is lehet; például valamely kisebb, mondjuk 10×10 cm. nagyságú klisének primitív eszközökkel, házilag való előállítása csakugyan nem fizetheti ki magát, mert — minthogy a kisebb lemezek is, meg a nagyobbak is az előállítása egyforma időmennyiséget vesz igénybe — a szedő egész nap elvesződhetik a csinálásával.

Számítsuk csak ki hamarosan, mennyibe került aztán az ilyen klisé: $10 \times 10 = 100$ cm² \times 5 fillérrel (ennyibe számíthatnók ugyan is a cinkografus esetleges számláját négyzetcentiméterenkint) = 500 fillér volna a klisé elő-

SLA



CH. LORILLEUX
& CIE :: PARIS
BERLIN LIPCSE
PRÁGA BÉCS

10 gyártelep  40 fióküzlet

A világ legnagyobb és leg-
régibb nyomdafesték-gyára

A cég saját fes-
tékeivel nyomva.



állítására a cinkografusnál; ha a szedő egy teljes napot töltött a klisé elkészítésével: az ő napi bére is kitesz ugyanannyit. Hátra van még azonban az elhasznált anyagnak az ára, amit 80 fillérben vehetünk föl, s amely összeggel ilyenformán a klisé házilag való elkészítése drágábbá lett a cinkografus által szabott áraknál.

De most vegyünk egy másik példát.

A mesterszedőnek quart-nagyságú, három színben nyomandó prospektust kell szabadon terveznie. Ehhez készít:

egy 25×20 cm ² -es konturlemez	=	500 cm ²
egy 25×20 cm ² -es alapot	=	500 cm ²
egy 20×5 cm ² -es negatív sort	=	100 cm ²
a lemezek összes nagysága tehát		1100 cm ² .

A munkával megbízott szaktársunknak — tegyük föl — ügyesebb szedő léte 8 korona a napi bére, Rapidograph-fal dolgozik, a maratás technikáját meglehetősen érti, s így két napba kerül a lemezek előállítása. Mennyibe kerültek ezek?

Két napi bér 8 koronájával	16 kor.
Anyag-elhasználás (bőven számítva)	9 kor.
Az önköltségek összege tehát	25 kor.

E lemezek a hivatásos cinkografusnál négyzetcentiméterjét 5 fillérjével számítva: $1100 \times 5 = 5500$ fillérbe vagyis 55 koronába kerültek volna, s így még ha két és fél napot dolgozott is volna rajtuk a szedő, teljes 100%-kal olcsóbb a házilag való előállítás. Ha most még tekintetbe vesszük, hogy a hivatásos cinkografussal való dolgoztatás sok esetben kissé körülményes (például ha alap- és színnyomó lemezek, nagyon sürgős munkák elkészítéséről stb. van szó, vagy ha nincs cinkografus a városunkban): bizony, minden gondolkodó tipografus elismeri, hogy a házilag való cinkografálásnak rövid időn belül éppen úgy meg kell honosodnia a nyomdáknak, mint meghonosodott immár a stereotípiá is.



KÉK KÁTRÁNYFESTÉKEK. Az anilinkék (Azulín, Azurin, Bleu de Paris, Bleu de Lyon, Bleu de Parme, Bleu de nuit) gyenge rézfényű, vörösbarna poralakban, ritkán darabokban látható s a legfontosabb kék festékek egész sorozatának alapanyaga. A rozanilín-aljból anilinnel és benzooesavval állítható elő; fő fajtái: a spritkék (trifenil-rozanilín) vízben oldhatlan, alkoholban nehezen, ecetsavban s anilínben könnyen oldható; az alkálíkék (trifenil-monoszulfo-sav) a vízben nehezen oldható kék por; a vízkék (Wasserblau, trifenil-triszulfo-sav) vízben könnyen oldható. Használatban vannak még a difenilaminkek, Viktoria-kék, az etilen- és a metilenkek, főleg gyapotfestésnél és kelmenyomásnál. Bleu de nuit alatt olyan anilínkét értünk, mely a mesterséges világításnál ép úgy, mint a nappali világoságnál tiszta kéknek látszik. Igen szép kék festéket ad az antracénből előállított alizarin; ha ezt glicerinnel és kénsavval kezeljük, keletkezik az alizarinkék, mely fémfényű, barnaviolaszínű túalakokban jegecedik. Ide számítjuk a mesterséges indigót is, mely propiolsav és xantó-sav segélyével jön létre.